

ОСЕРЕДКИ ДУХОВНОСТІ РІДНОГО КРАЮ. З ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ У СЕЛАХ ПРИШИБСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Богайчик Назарій, учень 8 класу
ліцею «Лідер» Пришибської
сільської ради Кременчуцького
району Полтавської області

Керівник: **Івахненко Оксана Юріївна**,
учитель історії ліцею «Лідер»
Пришибської сільської ради
Кременчуцького району
Полтавської області

Понад тисячоліття тому із часів запровадження християнства на теренах давньої Руси-України почали з'являтися перші культові споруди – храми, собори, монастирі, каплиці... Їхнім призначенням було, насамперед, проведення богослужінь, культів та обрядів...

Проте діяльність християнської церкви не обмежувалась виключно релігійним змістом. Самі культові споруди нерідко являли собою справжнє диво архітектурного мистецтва. Окремі з них, ті, яким пощастило уціліти у вирі подій минулих століть, продовжують вражати уяву нащадків, приваблюють численних туристів та паломників.

Щоправда, багато з них нині перебувають в занедбаному стані та потребують дороговартісних відновних робіт або безповоротно втрачені. Нині у 15 селах Пришибської громади лише три діючі православні церкви. Всі вони перебувають в пристосованих приміщеннях, переобладнаних під церкву.

Жодна з культових споруд, що існували тут майже двісті років тому, до нашого часу не збереглася. До нас дійшли лише окремі уривчасті відомості та суперечливі спогади місцевих мешканців. Наявна інформація свідчить про те, що втрачені пам'ятки мали важливе значення для наших односельців в минулому, а тому історія їх виникнення та використання заслуговує на детальне вивчення та подальше оприлюднення.

Нині відомо про існування принаймні чотирьох храмів у селі Пришиб та у навколишніх селах. Їх поява сягає орієнтовно кінця XVIII століття та пов'язана з утворенням тут численних козацьких поселень, заснованих козаками Келебердянської сотні Полтавського полку.

У Келеберді, на той час козацькому сотеннеому містечку, налічувалося до восьми церков (у різний час їх кількість могла змінюватися). Окремі дерев'яні культові споруди заможні козацькі родини переселенців-козаків перевезли на нове місце свого проживання возами чи саньми. За переказами, саме так з'явилася перша дерев'яна Святовознесенська церква у селі Пришиб. Подібною була передісторія Покровської церкви у сусідньому селі Кобелячок. Відомо, також, що згодом, у XIX столітті, на їх місці постали муровані споруди.

Найдавніша згадка про дерев'яну церкву на честь Вознесіння Господнього в селі Пришиб Миргородського полку сягає ще 1773 року. За три роки її передали із відомства Київської до Словянської та Херсонської єпархії. На той час церква мала лише одного священика та ще двох церковнослужителів. До церковної парафії входило 50 дворів, 14 бездвірних хат, кількість яких постійно зростала. Ця церква проіснувала до 1834 року, коли на її місці звели нову, муровану холодну церкву, в одному зв'язку із дзвіницею.

У 1861 р. Покровську церкву у Кобелячку поставили на мурований цоколь, прибудували до неї дзвіницю, а 1 жовтня того ж року відбулося освячення церкви. Вона вже мала три вівтарі: головний – на честь Покрови, бокові – на честь святих Петра і Павла та Святої Великомучениці Варвари. Ця церква також мала приписну кладовищенську церкву, збудовану за кошти місцевого поміщика О.Д. Білевича у 1885 р.

Щоб зрозуміти, яким великим був храм та його парафія, ми наводимо статистичні дані: в цій сільській церкві на 1912 рік серед парафіян існували привілейовані сани: панів 23 ч, міщан – 20 ч., козаків 1795 ч. та селян 890 ч. Відомі імена деяких священників Покровської церкви: Дмитра Стефановича Сокологорського, Івана Купріяновича Базилевича, Афанасія Львовича Сокологорського, псаломщика Захарія Осиповича Капустянського.

Релігійні громади припинили свою діяльність у роки так званої «безбожної п'ятирічки», а згодом відновили під час німецької окупації 1941-1943 рр. У 1960 році їх було знято із державної реєстрації. Зображення Покровської церкви зберігається у Кобелячківському народному музеї імені У. Олефір. Зображення Вознесенської церкви дійшло до нас у вигляді ескізів, виконаних місцевим краєзнавцем Т.Г. Дибом.

У східній частині села Пришиб є урочище Хресток, де розташований один з найбільш давніх курганів Полтавщини, доби енеоліту, Шведська могила. Наприкінці XIX ст. на вершині кургану стояв великий дубовий хрест, на якому містився відповідний напис. Хрест постійно оновлювався селянами, а навколо нього встановили огорожу. До революції, в четвер на святій неділі, тут проходила хресна хода з освяченням води. Під час Другої світової війни хрест було знищено.

У 1902 році Вознесенська церква в селі Пришиб володіла земельними ділянками у 1,5 десятин церковної та 30 десятин ружної землі. При церкві була церковна сторожка, будинок для священника, торгова лавка. До парафії належали навколишні села: Лавриківка, Махнівка, Єристівка, Давидівка, Володимирівка, Старушківка. Кількість парафіян становила 1627 душ чоловічої статі та 1574 душі та жіночої.

Відомі також імена священника Іоанна Васильовича Яновського (1902, 1912), ієрея Афанасія Дзядуха (2008), псаломщиків Порфирія Симоновича Сокологорського (1902), Іоанна Феофановича Чумакова (1902), Федора Ільїна Козачевського (1912) та церковних старост козаків Герасима Харитоновича Паливоди (1902), Симона Яковича Клочка (1912), Варфоломія Васильовича Григоренка (1918).

Для порівняння, за переписом 1900 року, який проходив в умовах занепаду українського козацтва та нового адміністративного поділу (коли вже Павлівка та інші села й хутори рахувались окремо від містечка), Келеберда мала 256 дворів, 1416 мешканців, 4 церкви (до вищезгаданих Преображенської та Троїцької в 1894 і 1898 роках приєднались ще дерев'яні Миколаївська й Різдва Богородиці)..

Єдиною культовою спорудою у Пришибській громаді, яка збереглася донині, є піраміда-усипальниця Білевичів у селі Комендантівка. Ця унікальна пам'ятка архітектури збудована на сільському цвинтарі у 1877 р. як поховальна каплиця за сприяння місцевого поміщика, офіцера російського флоту Олександра Білевича та його побратима Лук'янова на місці родового склепу. Поруч з нею раніше знаходилася дерев'яна церква, збудована грузинськими переселенцями з родини... , яку знищив вогонь внаслідок влучання в неї блискавки, після чого було прийняте рішення про будівництво кам'яної церкви.

У своєму архітектурному вирішенні мурована піраміда-усипальниця – п'ятнадцятиметрова трикамерна споруда. Для будівництва піраміди привозили гранітні плити та блоки із місцевих кар'єрів, пізніше їх обробляли і піднімали на тросах. Внизу, на рівні землі,

спорудили велику залу першого поверху зі склепінчастою стелею та двома продовгуватими вікнами. Крім того, тут знаходилася невелика відкрита камера другого поверху, яка використовувалася як дзвіниця. У піраміді був лише один дзвін, який розміщувався під її куполом у верхній камері.

У 1877 р. у Олександра Білевича від раптової хвороби померла кохана дружина. Саме тоді всередині широкого залу встановили християнський вівтар з імпровізованим іконостасом, а на вершині піраміди було споруджено православний хрест. У тому ж 1877 р. християнський вівтар з іконостасом було освячено як Софіївську цвинтарну церкву, відтоді тут почали проводитися Богослужіння.

Здавна церкви були центрами просвітництва. Тому при них утворювалися парафіяльні школи та інші навчальні заклади. Розширити свої знання парафіяни могли в церковній бібліотеці.

З 1844 року в Келеберді працювала однокласна школа, яку після скасування кріпацтва реорганізували в земське училище. При Преображенському (дерев'яному, збудованому в 1851 році) та Троїцькому (кам'яному, 1854) храмах існували також церковно-парафіяльні школи, де крім письма та лічби навчали ще закону Божому й співу. Кількість учнів у Келеберді 1860-1864 років зростає з 43 до 68. За переписом 1862 року освіту мали як виборні козаки (335) й міщани (105), так і заможні селяни (117 чоловік). При церквах були також бібліотеки.

У Кобеляківському однокласному сільському початковому народному земському училищі, заснованому в 1867 році навчались 76 хлопчиків та 8 дівчаток. Викладав Григорій Дмитрович Сокологорський, випускник Полтавської духовної семінарії. Закон Божий викладав місцевий священник Дмитро Стефанович Сокологорський. У шкільному хорі, що налічував 12 дітей, співу навчав місцевий псаломщик Захарій Осипович Капустянський.

У Вознесенській церкві була бібліотека, при парафії діяли школа грамоти та з 1888 року однокласне сільське початкове народне земське училище. В училищі навчались 53 хлопчики та 2 дівчаток. Викладав Григорій Костянтинівч Прихожий, випускник Полтавської духовної семінарії. Закон Божий викладав місцевий священник Феодосій Григорович Лебединський. У шкільному хорі, що налічував 20 хлопчиків, співу навчав учитель школи Григорій Костянтинівч Прихожий.

У добу Української революції у селі Пришиб за ініціативою місцевого жителя Варфоломія Григоренка, якого селяни обрали церковним старостою, було засновано «Просвіту», хор у селі Роботівка. До цього він був добровольцем Синьожупанної дивізії армії УНР, тож користувався у селі неабиякою повагою. Втім, у роки Великого терору за свою діяльність він зазнав переслідувань влади, був заарештований за звинуваченням у спробі створення контрреволюційної підривної організації.

Національний банк репресованих містить імена церковних діячів, пов'язаних з історією сіл Пришибської громади, які зазнали утисків влади. Серед них випускник Полтавської духовної семінарії, священник із села Солонці Микола Херсантіївч Афанасьєв, засуджений до 10 років позбавлення волі за звинуваченням у «контрреволюційній діяльності» у 1930 році, диякон із села Кобелячок Василь Васильовч Старчик, засуджений до 8 років позбавлення волі за «контрреволюційну діяльність» у 1937 році, диригент хорової капели у селі Кобелячок Олександра Минівна Сапсай, засуджена до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна за звинуваченням у «зраді батьківщини» у 1944 році.

Покровська та Вознесенська церкви у роки «безбожної п'ятирічки» припинили свою діяльність та були пристосовані під складські приміщення. У роки повоєнної відбудови залишки

Вознесенської церкви були демонтовані та використані для будівництва сільського будинку культури.

У роки незалежності України релігійні громади сіл Пришиб та Кобелячок отримали державну реєстрацію, церкви відновили свою діяльність у пристосованих приміщеннях молитовних будинків. Був організований збір коштів на будівництво нового храму у селі Пришиб та освячене місце для його спорудження, на якому встановили символічний дерев'яний хрест.

З приходом радянської влади поховальну каплицю Свято-Софіївської церкви у селі Комендантівка було розграбовано, піраміду використовували як склад для зберігання хімікатів. У вісімдесяті роки XX століття ініціативна група звернулася до органів влади із пропозицією відновлення церкви. Це спричинило протилежні дії представників місцевої влади, було прийняте рішення про знищення будівлі у триденний термін. Проте всі спроби зруйнувати прибудову виявилися невдалими. Техніка ламалася, люди, задіяні на роботах, хворіли та гинули за загадкових обставин.

Лише за часів незалежності України її відреставрували, спираючись на спогади старожилів села. З 2004 р. завдяки сприянню місцевого священника Григорія будівля використовується як церква разом із дзвіницею. Її сучасний вигляд дещо відрізняється від первісного, оскільки до неї зробили прибудову.

Софіївська церква-усипальня у Комендантівці є найбільшою та найдавнішою пірамідою на території України і належить до унікальних пам'яток архітектури.

Отже, історія виникнення та розвитку церкви на території Пришибської громади свідчить про тісний зв'язок з політичним, економічним та культурним розвитком людності рідного краю, процесами державотворення. Процес розвитку та відновлення духовної релігійної спадщини триває, адже церква завжди була і залишається надійною основою духовності української нації. Завдання прийдешніх поколінь – зберігати, відроджувати та примножувати культурну й духовну спадщину Української держави. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки туристично-екскурсійного маршруту сакральними місцями рідного краю «Осередки духовності Пришибської громади».